

Magyar táncok

A M.-nak, mint minden más kulturális nemzet táncainak két faja van, az udvari és a népies tánc, melyek ismét kisebb csoportokra oszlanak. Udvari táncok voltak: a palotás, a lassu magyar; népies táncok: a táncnóta (melyet néha énekszóval is kísérték) s az ugrós nóta. A «palotás magyart», mint csupán udvari táncot, már a XV. században ismerték. Zenéje egészen eltérve az akkori divatos külföldi táncok (La Sarabande, Pavane, Branle, Allemande, Passa merzo és később a Menuet) nehézkes méretű a lassu menetű zenéjétől, elevenebb dallamu volt és sebesebben, pregnans ritmusokban mozgott. E táncot lejtették a magyar főurak és hölgyek az udvarnál s miután eleje csak lassu fordulatokból állott s inkább sétatánc volt, idősebb hölgyek és férfiak is részt vettek benne sőt néha még egyházi férfiak is, ez utóbbiak azonban nem kezét, hanem a zsebkendőjét fogták meg a táncosnőnek; a palotásnak egyik neme volt később az u. n. magyar szóló, melyben egy-egy fiatal dalia mutatta a magyar táncban való jártasságát, de ez alkalommal sebesebb tempóban játszták s minden 4. és 8-dik ütemre egyet bokázott a táncos s sarkantyuit összeverte a következő képletek hangjaira:

[ÁBRA]

mely zenei képletek mai napig is a magyar tánczene egyik speciálitással. Később azonban Bihari és Lavotta ezt sokféleképpen variálták és mindig újabb és újabb magyaros zárképleteket találtak ki és éppen az által tették műveiket mindig érdekessé és változatossá. A palotás és lassu magyar táncok dallamai mindig méltóságteljesek és komoly színezetűek voltak s rendszeren három részből állottak. Az első két rész lassu volt, 8-8 ütem ismételve tetszés szerint, a harmadik rész kissé élénkebb menetű volt és cifrázásból állott melyet figurának neveztek.

Az említett két táncfajból fejlődött ki a mult század végén - amikor hazánkban a francia háborúk idején a toborzás lépett életbe - a híres verbunkos v. verbunkos nóta (oly tánc, minő a magyaron kívül egy nemzetnek sincs). A verbunkos nótánál a figura néha hosszabb volt, mint maga a tánc. Huszárok járták, mikor a verbung elindult, kezükben a mindig telt boros flaska elül az öreg strázsamester a tömött piros bugyellárisal, a felcsapott ujonc azután együtt táncolt velük. Szegeden 1848. egy délelőtti verbung alkalmával 1300 legény csapott fel. A legszebb verbunkosokat Bihari János, az öreg és ifjabb Boka András írták s ezeknek címe mindig jellegzetes volt, u. m. Hadik óbester nótája, huszár, sarkantyus, hatvágás, husz talléros (mert husz tallér volt a felpénz), száz ember (mert egyszerre százan csaptak fel) verbunkosok. A Balaton mentén halász verbunkos is volt szokásban, t. i. amikor a garda-halászat kezdődött, a halászmesterek zeneszóval indultak a tóhoz közel eső falvakba halászsokat verbuválni.

A népies táncok, ugyszintén a táncnóták különféle nemei nem igen különböztek az udvari táncok és verbunkosoktól, zenéjük épp oly beosztású volt, csakis a végén toldották meg egy ugrós nótával, mely sebes tempóban ment. Az u. n. friss csak e század elején nyert polgárjogot. A frisset legelőször Csermák Antal hozta divatba frisska elnevezés alatt, mely az ugrós nótával azonos volt. Később a friss 4-5, sőt több részből is állott. Eredeti tánc volt még a lakodalmas, melyet eljegyzések és lakodalmak alkalmával táncoltak nemcsak úri házaknál, de a nép körében is egyaránt. Rövid lassu magyar után jött egy hosszú friss, mintegy rondo alaku, 6-8 részből állott s minden rész után 16 ütemű egyforma zenéjű refrain következett. E táncban az

első részre legelőször a vőfélyek és nyoszolyólányok táncoltak, a második részre a vőfély a menyasszonnyal, majd a vőlegény a nyoszolyólánnyal ez volt az ifjak tánca; azután az örömapák és anyák következtek, ezek táncát pedig öregek táncának nevezték. Kiváló szép népies lakodalmas táncokat írt Lavotta János, az újabbak közül pedig Riszner J., kinek Tolnai lakodalmas c. műve a magyar táncoknak egyik gyöngye.

Úri házaknál lakodalmak alkalmával az ugynevezett incselkedő táncot is járták; különösen divatos volt Erdélyben a fejedelmek korában. Lakodalmak alkalmával két ifju legény égő viaszfáklyákkal kezeikben - melyen alul ezüst tálak voltak - egymást kézen fogva, körültáncolták a termet, majd két ifju hölgyet kiválasztva, átadták azoknak a fáklyákat, a hölgyek meg újra két ifjat választottak, a tánc addig tartott míg minden férfi és hölgy végig táncolt. Most kezdődött az incselkedő, mely abból állott, hogy a menyasszonyt erővel nem volt szabad elfogni, ilyenkor tünt ki a leány ügyessége, ki táncosát ugyancsak kifárasztotta; s hol itt, hol ott elcsúszott a vőlegénye előtt, végre aztán a leány elhagyta magát fogni s ennek jutalma mindig csók volt. (V. ö. Apor Gergely, *Methamorphosis Transilvaniae*.) Eredeti tánc volt még a mult század elején is szokásban lévő halottas tánc, melyet halottas torok alkalmával táncoltak. Ugy látszik ez volt a legrégebb magyar tánc, mert a magyar pogánykor halottas szertartásainak egyik maradványaképpen táncolták századokon át. A Czinka Panna szerzeményei között is van egy Halottak tánca c. mű.

Az erdélyi táncok közül kiváló még a székely csüördögölő, mely néha órahosszat is eltartott és a borica, melyet a férfiak kasírozott nagy fejekkel táncoltak. A csüördögölőhöz énekelték a következő nótát:

Az én csizmám disznóbőr,

Apán hozta Sükéből.

A sükei mesternek,

Csizmája nincs szegénynek.

Kicsi nekem ez a csűr,

Kirepülök, mint a fűrj

Madár.

Rendesen csűrben táncolták. Voltak olyan magyar táncok is, melyeket csak az ország egyes részeiben táncoltak. Ilyen volt a kuferces (l. o.), mely Bácskában, nagy vásárok befejezéseül volt szokásban. Továbbá a szegedi kutyakopogós, ezt Szeged vidékén táncolták; elnevezését onnan vette, hogy régebben az odavaló lányok a kopogós táncra patkót verettek lábbelijükre, mellyel tánc közben oly erős kopogást vittek véghez, hogy a zajtól a kutyák mind ijedten szétfutottak. Mindkettőnek zenéje nem igen tér el a rendes népies tánc formájától s lassuból és frissből állott. Szabolcsban, különösen Nagy-Kállóban régenten az ugynevezett kállai kettőst járták, e tánc zenéje igen eredeti és ódon zamatu volt; 4-5 részből állott, hol lassu, hol

sebesebb menetben. Vajjon e tánc - melyet Farkas Lajos ismertetett az Ethographiában (VI. évfolyam, IV. füzet, 1895), - a régi híres Kállay-család nótája, vagy más eredetű volt-e? ezideig még nincs kiderítve. Régibb időkben voltak még sátoros táncok, dobogósok és fegyvertáncok, ezek táborozások alkalmával, vagy győzelmes csaták után voltak szokásban.

A magyar népies táncok különféle neveit, ugrós nótájukkal együtt, Wenckheim Béla báró a 40-es években csárdás elnevezés alatt hozta divatba, amikor is az úri házak termeiben kezdték táncolni s csakhamar szalonképessé lett, s ma már bálok alkalmával első helyen szerepel. Az első ilyenmű táncot a következő nótára táncolták:

Hej! huj! magyar ember,

Össze üti bokáját,

Által karolja

Kedves babáját,

Büszkén kiáltja,

Három a tánc halálig

Hej! huj! világos,

Hej! huj! virradtig!

A legszebb csárdásokat irták: Rózsavölgyi Márk, Sárközi F., Kecskeméti J., Patikárus F., Boka A., később Bunko F., Berkes L. és az öreg Rácz Pál. A régiebb csárdásokban nem egyszer népdalokat dolgoztak fel, melyeknek dallamaiból azután sebesebb menetben a friss is kikerült. Híresek voltak ez időben a Vig szeszély, Virradó, Magyar kedv, Honfi húség, Serkentő, Isteni csárdás, Megvirrad még vala, Jogász csárdás, Szegény paraszt címűek stb.

A magyar már századok óta büszke nemzeti táncára és természete sohasem tudta bevenni a más nemzetek divatos táncait, mint a Menuetet (melyet Minét-nek csúfolt), se az Englist Straussburgist, vagy a Langaust, melyet a XVIII. század harmadik negyedében jöttek «mód»-ba; mutatja ezt a következő nóta:

Azt mondják, nem illik a tánc a magyarnak

Nem, ha néki bugyogót s fél nadrágot varrnak.

De pengős sarkantyúnak, kócsagtollas főnek,

Illik gyöngyös pártának, magyar fejkötőnek.

A francia tánc mind megédes, mind szeles a német,

Nincsen mutatója, mind egyrészt varr himet,

Melancholis az ánglus szövevényes tánca,

Csak az ugrós magyar tánc a szent Dávid tánca.

A 30-as években divatba jött nálunk is a francia négyes-féle társas tánc, ennek a mintájára a védegyelet korszakában helyette a körmagyart kezdték táncolni; az első ily című tánc zenéjét Rózsavölgyi Márk írta, 6 részből állott s mindegyik résznek megfelelő címe volt, u. m. 1. andalgó, 2. lelkes, 3. toborzó, 4. ömledező, 5. három a tánc, 6. kézfogó. Ugyanez időben járták a füzértáncot és a Kőhegyi József táncművész által szerkesztett koszorút is, melynek zenéjét szintén Rózsavölgyi Márk írta; ez öt részből állott, u. m. 1. lassu séta, 2. kereszt lejtő, 3. beálló, 4. hegyező, 5. szapora. Fájdalom, e három kedves tánc csak rövid életű volt. Pár év után a quadril, a walzer és a polka csakhamar letűntette. Igen helyesen tennék magyar táncmestereink, ha e szép magyar társas táncokat újra felelevenítenék.

Általános a panasz, hogy a szép és lelkes csárdás tánc ma már egészen elfajult s bálók alkalmával a lassu alatt valódi «káposzta-taposást» visznek véghez, a friss pedig «soh'se halunk meg»-féle üvöltő kiáltások kíséretében inkább ausztráliai vademberek táncához hasonlít; tény az, hogy a magyar táncot a maga nemes egyszerűségében - mint az elődeink járták - csakis a nép táncolja még.

A M. kategóriájához tartoznak még a népies játékok is, mint a cicázás, melyet dallal kísérenk s melynek befejezése mindig egy friss ugrós nótá. Legszebben az Alföldön játszá és táncolják. Még a népies tánchoz szorosan tartozó táncszókat is meg kell itt említenem. E táncszók között igen sok daltöredék van, a legények szilaj kedvükben éneklék tánc alatt.

Ez az élet ugy sem sok,

Használják az okosok.

Ha öreg táncol:

Utcu rajta vén fazék,

Fel tudsz-e fortyanni még.

Ha a lányt táncra viszi:

Nyakamba!

Karomra!

Cigányhoz:

Húzd rá cigány, disznót adok,

Nem túrja fel az udvarod.

Ez az élet minket illet,

Nem a régi öregeket.

Kicsi nekem ez a ház,

Kirugom az oldalát.

Hopp Sári sarokra,

Fogd derekam marokra.

Tejes fazék, fatányér,

Majd meghalok a lányér.

A sok furcsa elnevezésű régibb tánc, m. gyertyás, sövény, gombostű, farkas, barát, vánkus, csörgő és lapocka-tánc egy része nem volt magyar eredetű s a szomszéd Ausztriából plántáltatott át hozzánk. Ezek közül a tisztán magyar eredetűket épp oly beosztásu zenére játszták és táncolták, mint a lassu magyart, vagy a palotást, de befejezésük mindig egy-egy ugrós nóta volt. és csakis koreografikai tekintetben különböztek egymástól.